

Kuruluşundan Günümüze Ürdün’de Fetvânın Tarihi ve Fetvâ Müesseseleri

*Eda UĞUR**

Öz: Müslümanlar, hayatlarını dinin kurallarına uygun olarak devam ettirebilmek için her dönemde fetvâ müessesesine ihtiyaç duymuşlardır. Bu itibarla Ürdün Emirliği’nin kurulduğu ilk yıllarda fetvâ faaliyeti Osmanlı Devleti’ndeki usul üzere devam etmiş, daha sonra merkeze, genel fetvâ politikasını belirleyecek bir başmüftü tayin edilmiştir. Ardından ülke genelinde görülen kurumsallaşma çabaları sonucunda Fetvâ Kurumu oluşturulmuştur. Müslümanların karşılaştığı güncel ve kompleks problemlere çözüm bulabilmek için Kurum bünyesinde Fetvâ Komisyonu ve Fetvâ Meclisi kurulmuştur. Bu çalışmada Ürdün Fetvâ Kurumu’nun teşkilât yapısı, görevleri ve kurumla ilgili mevzuat, ülkede fetvânın geçirdiği tarihî süreç dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, Fetvâ, Fetvâ Kurumu, Fetvâ Meclisi, Fetvâ Komisyonu, Başmüftü, Müftü.

The History of Fatwa and Fatwa Institutions in Jordan Since Its Establishment

Abstract: Muslims have needed to the organization of fatwa at every period of Islam history, to be able to live according to the rules of religion. In this regard, in the first years of the Emirate of Transjordan, fatwa activities continued according to the procedures of the Ottoman Empire; then a Chief Mufti has been appointed at the center of the Emirate to determine the general policy of fatwas. Afterwards, as a result of the institutionalization efforts seen across the country, General Iftaa’ Department is established. To find a solution to the current and complex problems that Muslims faced, a Fatwa Commission and a Fatwa Assembly has been founded within the Department. In this study, organizational structure, duties and relevant legislation of the General Iftaa’ Department in Jordan is evaluated with considering the historical process of fatwa in the country.

Keywords: Jordan, Fatwa, Iftaa’ Authority, Iftaa’ Assembly, Commission of Iftaa’, Chief Mufti, Mufti.

İktibas / Citation: Eda Uğur, “Kuruluşundan Günümüze Ürdün’de Fetvânın Tarihi ve Fetvâ Müesseseleri”, *Usûl*, 18 (2012/2), 75 - 104.

* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi.

Giriş

İnsan, varlık âleminde vücut bulmasından vefatına kadar geçen süreçte sahip olduğu çeşitli haklar, yükümlülükler ve eylemleri dolayısıyla hukuk sisteminin muhatabı olmaktadır. Hayatını idame ettirebilmek için en temel yönleriyle hak ve ödevlerini bilmek durumunda olan birey, kendi bilgi ve kabiliyeti ile çözemeyeceği problemlerle karşılaştığında bir danışmana ihtiyaç duyar. Müslüman bireyin hayatını tanzim etmesi açısından bakıldığında İslam hukuk düzeninde kişilerin herhangi bir meselede danışacakları mevki fetvâ makamıdır. Müslüman birey, dinî veya hukukî hayatla ilgili karşılaşmış olduğu problemi bu alanda ehliyetli olan kimseye sarahaten aktarıp yazılı veya sözlü olarak aldığı cevaba/fetvâya¹ göre davranışlarını düzenler. Bu itibarla şâriin maksadına uygun yaşamak isteyen Müslümanların ilk başvurdukları fetvâ makamı/müftü bizzat Hz. Muhammed'dir. Hz. Peygamber risâlet, kazâ, imâmet görevlerinin yanı sıra fetvâ ile de görevliydi. O'nun vefatından sonra ise Müslümanlar fetvâya ehil müctehid ve müftülere yönelmişlerdir. Sahabe, tabiün ve tebeu't-tâbiin dönemlerinde fetvâ müessesesi gayri resmî bir dinî kurum ve bireysel faaliyet olarak görülürken; mezheplerin teşekkülü ve kurumsallaşmasıyla birlikte resmî nitelik kazanmış ve iftâ teşkilâtı doğmuştur.²

Abbasiler döneminde ortaya çıkan kazâ-fetvâ ayrımı sonraki süreçlerde de devam etmiş, Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılın başlarında şeyhülislamlık

¹ Fetvâ sözlükte; "güç bir meselenin hükmünü açıklamak" demektir (İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir,ty., XV, 147; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, Kahire: el-Matbaatü'l-Hayriyye, h.1306, X, 275). İslam hukuk terminolojisinde ise "soruların fikhî sorulara ehliyetli kimseler tarafından yazılı veya sözlü olarak verilen cevap" anlamına gelmektedir (Fahrettin Atar, "Fetva", *DİA*, XII, 486; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilahât-ı Fikhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1967, I, 246; Osman Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, Samsun: Ceylan Ofset, 2009, s. 34-36).

² Atar, *a.g.md.*, 490; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, s. 10; Sadık Eraslan, *Meşihat-i İslâmiyye ve Ceride-i İlmiyye*, Ankara: DİB Yayınları, 2009, s. 18; Pehlül Düzenli, "İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi'nde Bulunan Meşihat Fetvâları", (Yüksek Lisans Tezi), 1995, s. 6-7.

makamı kurulmuş; fetvâ yetkisi bu makama ait olmakla birlikte vilâyet, sancak ve kazalara meşihat makamının temsilcisi olarak fetvâ işlerini yürütmek üzere müftüler tayin edilmiştir.³ Osmanlı Devleti’nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte hâkimiyetinden çıkan topraklarda kurulan yeni devletlerde de halkın dinî sahadaki problemlerine cevap verebilmek için şeyhülislamlık teşkilâtına benzer kurumlar oluşturulmuştur.

Biz de iki ana bölümden oluşan bu makalenin birinci bölümünde 1918’in sonunda Osmanlı egemenliğinden ayrılan Ürdün coğrafyasında fetvânın tarihi seyrini ele alacak; ikinci bölümde ise Ürdün’de fetvâyâ yetkili organları tanıtacağız.

I. Ürdün’de Fetvânın Tarihi Seyri

Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmasının ardından, günümüzde Ürdün⁴ olarak isimlendirilen coğrafyada kurulan Doğu Ürdün Emirliği ile birlikte bölgede yaşayan halkın fetvâyâ dair işlerinin nasıl yürütüldüğü incelendiğinde, fetvânın dört önemli dönemden geçtiği tespit edilmiştir. İlk dönem, Emirliğin kuruluşundan başmüftü atanıncaya kadar geçen süreç, ikinci dönem, başmüftünün atanmasından Fetvâ Kurumu’nun oluşturulmasına kadar geçen süreç, üçüncü dönem, Fetvâ Kurumu’nun oluşturulmasından Fetvâ Kanununun çıkarılmasına kadar geçen süreç, dördüncü dönem ise Fetvâ Kanununun

³ Atar, *a.g.md.*, 490; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK, 1965, s.174.

⁴ Biladü’ş-Şam sınırları içinde yer alan bugünkü Ürdün toprakları, Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1918’de Şerif Hüseyin’in isyanıyla Osmanlı egemenliğinden çıkan bölgede 1921 yılında Emir Abdullah b. Hüseyin İngiliz mandasının yönetiminde Doğu Ürdün Emirliği’ni kurmuştur. 1946’da bağımsızlığını elde ederek Doğu Ürdün Krallığı’na dönüşen devlet, 1948 Arap-İsrail Savaşı sonunda sınırlarının değişmesiyle Ürdün Haşimî Krallığı adını almıştır. (Ürdün hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Abdülkadir Harisât, *Muhâdarât fî tarihi’l-Ürdün ve hadâratihî*, İrbid: Müessesetu Hammade li’d-dirâsâti’l-câmiyye, 2000; Muhammed Hüseyin Mehâsine, *Safahât min târihi’l-Ürdün ve hadâratihî*, Amman: Vizaratü’s-Sekâfe, 2000; Fazıl Mehdi Bayat, *Dirâsât fî tarihi’l-‘Arab fî’l-ahdi’l-Osmânî: Rü’ye cedide fî dav’i’l-vesâik ve’l-mesâdiri’l-Osmaniyye*, Beyrut: Dârü’l-medâri’l-İslâmî, 2003, s. 169-201.)

çıkarılmasından günümüze kadar geçen süreç olarak belirlenebilir. Bu dönemler aşağıda tek tek incelenecektir.

A. Ürdün Devleti'nin Kurulmasından Başmüftü'nün Tayin Edilmesine Kadar Fetvâ (1921-1941/1944)

1918'de Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden çıkan Ürdün'de, 1921 yılında Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Abdullah İngilizlerin desteğiyle Doğu Ürdün Emirliği'ni kurmuştur. Bağımsızlığın ilan edildiği 1946 yılına kadar çok fazla kurumsallaşma faaliyeti göremediğimiz Emirlik döneminde fetvâ işlerinin Osmanlı Devleti'ndeki usul üzere devam ettirildiği bilinmektedir.⁵ Bu dönemde ülkede fetvâ ile ilgili yapıyı analiz edebilmek için Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilâtında fetvâ sistemine değinmek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde fetvâ yetkisi meşihat makamına ait olup; merkez müftüsü olan şeyhülislam dinî, siyasî ve idarî konularda sorulan sorulara fetvâ verirdi. Şeyhülislam tarafından⁶ “*İftâ ile mutasarrıf olup esahh-ı ekvâl-i eimme-i Hanefiyye'den naklini yazmak üzere emr-i şerif rica olunur*”⁷ emriyle vilâyet sancak ve kazalara tayin olunan müftülerde aynı görevi burada yerine getirirdi. Müftüler resmi mezhep olarak kabul edilen Hanefî mezhebindeki hâkim ya da en sahih görüşe göre fetvâ vermekle mükellef tutulmuşlarsa da; genel kabul görmeyen bir Hanefî görüşü veya diğer mezheplerce kabul edilen bir ictihadın zamanın maslahatına daha uygun olduğu mütalaa edildiğinde padişahın onayı

⁵ İzzeddin Hatib et-Temîmî, *Takrîr 'ani'l-iftâ-i'l-âmm fi Memleketi'l-Ürdüniyyeti'l-Hâşimiyye*, Müdüriyyetü'l-İftâ'l-Ürdüniyye, 1986, s. 7; Süleyman Yusuf eş-Şeyhân, “el-Fetvâ fi'l-Ürdün Târîhen ve Fıkhen ve Menhecen”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) el-Câmi'atü'l-Ürdüniyye Külliyyetü't-dirâsâti'l-ulyâ, 2008, s. 51.

⁶ M. 1574'e kadar müftülerin tayini sadrazama aitti. Bu tarihten itibaren vilayet, sancak ve kaza müftüleri mevâli denilen büyük kadılıkların ve kazaskerlerin yanında, imam, hatip ve müezzinlerin tayinleri de şeyhülislama verildi. (İpşirli, Mehmet, “Şeyhülislam”, *DİA*, XXXIX, 94; Eraslan, a.g.e., s. 20; Ahmet Cihan, *Reform Çağında Osmanlı İlmîye Sınıfı*, İstanbul: Birey Yayınları, 2004, s.36.)

⁷ İbnülemin, *Tevcihat kayıtları*, nr. 670, 674, 675'dan naklen: Uzunçarşılı, İlmîye Teşkilatı, s.179.

alınarak bu görüşle fetvâ verilebilirdi.⁸ Mekke, Medine, Halep, Kudüs, Kahire gibi nüfusunun çoğu Şafîî, Hanbelî, Malikî mezheplerine mensup olan vilayetlerde ise Hanefî ‘başkadı’nın riyasetinde kendi mezheplerinde fetvâ vermek üzere diğer üç mezhepten de müftü tayin edilirdi. Bu müftüler yalnızca mezhepleriyle ilgili hususlarda fetvâ verme hakkına sahiptiler.⁹ Müftü kendisinden fetvâ istenen meselelerde önce “zâhirü’r-rivâye” kitaplarına bakar, râcih olan görüşü tespit ederek buna göre fetvâ verirdi. Bu kitaplardan hüküm çıkarmakta zorlanan mukallit müftüler, önceki müftü veya şeyhülislamın fetvâ kitaplarından yararlanmışlardır.¹⁰

Doğu Ürdün Emirliği döneminde (1921-1946), Osmanlı’da olduğu gibi fetvâda Hanefî mezhebi esas alınmıştır. Her sancakta insanların ibadât, muâmelât ve ahvâl-i şahsiye konularında danıştıkları mahalli müftüler bulunuyordu.¹¹ Ancak Osmanlı döneminde olduğu gibi bu müftülerin bağlı olduğu şeyhülislamlık veya başmüftülük gibi bir kurum olmadığı için ayrıca verilen fetvâlar da kayda alınmadığından fetvâda belirli bir disiplin gözetilip gözetilmediği ve fetvâların denetlenip denetlenmediği hususu tespit edilememektedir.

Vilayet, mutasarrıflık ve kaymakamlık gibi idarî birimlerde bulunan kadıların yanında çeşitli problemlerin çözümünde danıştıkları müftüler vardı. Müftüler de kendi yetkilerini aşan meseleleri kadıya yönlendiriyordu.¹²

Bu dönemde fetvâ işlerini tanzim eden bir kurumun ya da resmî makamlar tarafından tayin edilen bir görevlinin olmayışı nedeniyle gerek sözlü gerekse

8 Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 1996, s. 100; Uriel Heyd, *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine -Makaleler-*, çev. Ferhat Koca, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002, s. 95.

9 Aydın, *a.g.e.*, s. 101; Heyd, *a.g.e.*, s. 95; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi -İslahat Fermanı Devri*, Ankara: TTK, 1976, VI, 140.

¹⁰ Atar, *a.g.md.*, 495.

¹¹ Temîmî, *a.g.e.*, s. 7; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 51; Dayfullah Selim Tilfâh, “el- Fetâvâ ve ‘alâkatühâ bi teşrî’l-medenî fi’l-Ürdün” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Câmî‘atü’l-Kiddîs Yusuf Külliyyetü’l-âdâb ve’l-‘ulûmu’l-insâniyye, 1984, s.3; “Târîhu Dâirati’l- İftâ”, (t.y.), <http://www.aliftaa.jo/ShowContent.aspx?Id=39>, (19.01.2014).

¹² Temîmî, *a.g.e.*, s. 7; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 51.

yazılı olarak verilen fetvâların tedvini mümkün olmamıştır. Söz konusu durum, dönemin hem usul hem de içerik açısından incelenmesini imkânsız kılmaktadır.¹³ Kralın emriyle ülkeye ilk başmüftü tayin edilinceye kadar fetvâ işleri bu hal üzere devam etmiştir.

B. Başmüftü Tayin Edilmesinden Fetvâ Kurumu'nun Oluşturulmasına Kadar Fetvâ (1941/1944-1966)

1946 yılında Doğu Ürdün Emirliği'nin krallığa dönüşmesinin ardından devletin çeşitli kademelerinde görülen yapılanma ve kurumsallaşma çabalarının etkileri fetvâda da görülmektedir. İslâm toplumunda hayatın idamesi için vazgeçilmez bir unsur olan fetvâ müessesesine verilen önemin neticesi olarak ülkeye ilk defa başmüftü tayin edilmiştir.¹⁴ Başmüftünün tayini ile birlikte fetvâ işlerinin daha sistemli yürümeye başladığı ve çıkartılan kanun ve yönetmeliklerle giderek kurumsallaştığı anlaşılmaktadır.

Ürdün'de fetvâ işlerinin genelinden sorumlu olacak ilk başmüftünün kimliği ve atanma tarihi ile ilgili kaynaklarda çelişkili bilgiler yer almaktadır. Dönemin başmüftüsü 'İzeddîn Hatib et-Temîmi tarafından hazırlanan Fetvâ Kurumu'nun 1987 tarihli raporunda ve diğer bazı araştırmalarda ilk başmüftünün Hamza el-'Arabî olduğu ve 1944 yılında tayin edildiği bilgisi yer alırken; Şeyhân, Temîmî'den naklen aynı tarihi vermekte fakat ilk başmüftüyü Hamza el-'Azb olarak kaydetmektedir. Ancak Hamza el-'Azb'ın bu tarihte silahlı kuvvetler müftüsü olarak atandığı bilgisi Fetvâ Kurumu'nun resmî internet sitesinde yer almaktadır. Diğer kaynaklarda da Hamza el-'Azb'ın başmüftü tayin edildiğine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu nedenle, Şeyhân'ın isim tespitinde hataya düştüğünü ifade edebiliriz. Tilfâh ise ilk defa 1941'de Şeyh Muhammed Fâl eş-Şankîti'nin başmüftü olarak atandığını belirtir. 26 Ekim 2010 tarihinde erişilen Fetvâ Kurumu'nun resmî internet sayfasında ise ilk başmüftü olarak 1944 yılında Hamza el-'Arabî'nin tayin edildiği belirtilmişti. 19.01.2014 tarihinde sayfaya tekrar erişildiğinde ise söz konusu tarihin 1941 olarak değiştirildiği tespit edilmiştir. 1944'ten Vakıflar Bakanlığı tarafından

¹³ Fetvâlar 1974 yılından itibaren resmî sicillerde kaydedilmeye başlanmıştır. (Temîmî, *a.g.e.*, s. 8; Tilfâh, *a.g.t.*, s. 3).

¹⁴ Ülkeye ilk başmüftünün atanması kralın emriyle olmuştur. Fakat atamayla ilgili nasıl bir prosedür izlendiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

*Hedyü'l-İslâm*¹⁵ dergisinin yayımlanmaya başladığı 1956 yılına kadar fetvâ ile ilgili hususlarda önemli bir değişiklik görülmemektedir.¹⁶ 1955 yılında başmüftü olan Şeyh Abdullah Kalkaylî'nin editörlüğünde yayımlanmaya başlayan *Hedyü'l-İslâm* dergisi ile birlikte fetvâların bir kısmının kayda alınması daha sonraki süreçte resmî sicillerde tedvînini hazırlamıştır. Dergide ayrılan özel bir bölümde başmüftünün kendisine gelen sorulara verdiği fetvâlar yayımlanmıştır.¹⁷ Fetvâlarda genel olarak Hanefî mezhebinin tercih edildiği tespit edilmekle birlikte derginin “mezhep taassubu yapmama ve bütün mezheplere eşit yaklaşma”yı¹⁸ ilke olarak benimsemesi fetvâ usulünde yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla fetvâ işlerinin nasıl yürütüleceğine dair ilk kanunî düzenleme Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı'nın¹⁹ 1966 tarihli yönetmeliğinde yapılmıştır. Yönetmeliğin 3. maddesinde, Vakıflar Bakanlığı bünyesindeki müdürlükler kapsamında Fetvâ Müdürlüğü'nün bulunduğu belirtilmektedir. Söz konusu madde gereği kurulan Fetvâ Müdürlüğü ile yeni bir dönemin başladığı, fetvâ işlerinin artık daha resmî ve kurumsal yapıda ilerlediği sonucuna varılmaktadır.

1944-1966 yılları arasında; (1) Hamza el-‘Arabî (1941/1944(?)-1946), (2) Muhammed Emin eş- Şankîti (1946-1947), (3) Muhammed Fâl eş- Şankîti

¹⁵ *Hedyü'l-İslâm* dergisi h. 1376 Muharrem m. 1956 Ağustos tarihinde yayın hayatına başlamış olup ilk yıl on iki sayı çıkmış, daha sonra on sayıya düşürülmüştür. Vakıflar Bakanının danışmanlığında yayınlanan dergi halen yayın hayatına devam etmektedir. Fetvâ Kurumu, Vakıflar Bakanlığı'ndan ayrılıncaya kadar başmüftü tarafından verilen fetvâlar dergide yayımlanmıştır.

¹⁶ 1953 tarihli Vergi kanununun 4. maddesine göre fetvâ işlerine bütçe ayrılmaktadır. Bu durum fetvânın kurumsallaşmaya başladığını göstermektedir. Bkz. “Kânûnu Darbiyyeti'l-Hidemâti'l-İctim'aiyye”, nr. 89, md. 4, 1953, http://www.lob.gov.jo/ui/laws/search_no.jsp?year=1953&no=89, (06.02.2014)

¹⁷ Tilfâh, *a.g.t.*, s. 3; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 51-52.

¹⁸ “الاهتمام بجميع المذاهب الاسلامية والبعد عن التعصب المذهبي والجمود الفكري و الأخذ بمبدأ التوازن و الاعتدال في ذلك” Bkz. *Mecelletü Hedyi'l-İslâm* (1992), Vizâratü'l-Evkâf, c. 37, s.1.

¹⁹ Bundan sonra kısaca Vakıflar Bakanlığı olarak ifade edeceğiz.

(1947-1953) ve (4) Abdullah Kalkîlî (1955- 1967) başmüftü olarak görev yapmıştır.²⁰

C. Fetvâ Kurumu'nun Oluşturulmasından Fetvâ Kanununun Çıkarılmasına Kadar Fetvâ (1966-2006)

Ürdün Emirliği döneminde fetvâ işlerinin mahallî müftüler eliyle yürütüldüğü, Emirliğin Krallığa dönüşmesi ve başmüftünün atanmasıyla birlikte fetvâ müessesesinin kurumsal bir hüviyete büründüğüne yukarıda değinilmişti. Bu bölümde açıklayacağımız üçüncü dönemde ise fetvâ işlerine daha fazla önem verildiği ve bu alanda birçok yasal düzenleme yapıldığı görülmektedir. 1966 yılında çıkarılan Vakıflar Bakanlığı yönetmeliğinin 3. maddesi gereği Fetvâ Müdürlüğü oluşturulmuştur.²¹ Müdürlüğün kurulması ile birlikte ülke genelinde fetvâ verme işlemi resmî kurum eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Bahsi geçen yönetmeliğin 9. faslı fetvâ işlerini düzenlemektedir.²² Bu düzenlemeye göre ülkede fetvâ yetkisi esas itibarıyla başmüftüye ait olmakla birlikte, her vilâyet, mutasarrıflık ve kazaya fetvâ vermeye yetkili dinî yükseköğrenim mezunu kişilerin müftü olarak atanması hükme bağlanmıştır.²³ Bütçe kanununa göre maaş ve dereceleri belirlenen taşradaki müftüler²⁴ başmüftüye karşı; başmüftü ise Vakıflar Bakanı'na karşı sorumludur. Yönetmelik uyarınca

²⁰ Temîmî, *a.g.e.*, s. 7; Tilfâh, *a.g.t.*, s. 632; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 53.

²¹ 1966 tarihli Vakıflar Bakanlığı yönetmeliğinde Bakanlığın bünyesindeki müdürlükler kapsamında Fetvâ Müdürlüğü de yer almaktadır. Ancak 1986 yılına kadar çıkarılan mevzuatta müftülerle ilgili hükümler yer alırken Fetvâ Müdürlüğünden bahsedilmemektedir. Bu nedenle 1986 yılına kadar Fetvâ Müdürlüğünün işleyişi ile ilgili bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. 20 sayılı 1986 tarihli Vakıflar Bakanlığı yönetmeliği ile Fetvâ Müdürlüğü yeniden düzenlenmiş; ancak Müdürlük 17 numaralı 1997 tarihli fetvâ yönetmeliği ile genişletilerek daha fonksiyonel hale getirilmiştir.

²² Nizâmu'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûnu'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, nr. 142, 9. Fasil, md. 45-56, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=1966&no=142, (19.01.2014).

²³ Nizâmu'l- Evkâf, a.g.y., md. 45-46.

²⁴ 1971 tarihli Vakıflar Bakanlığı yönetmeliğine göre ülke genelinde müftülerin ofisleri, Vakıflar Müdürlüğü binasındadır. (Bkz. Nizâmu't-Tanzîmî'l-İdarî li Vizâratî'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûni'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, nr. 51, md. 19, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=1971&no=51, (19.01.2014).

taşra müftüleri, başmüftüye her ay vermiş oldukları fetvâlar ile ilgili rapor sunmakla mükelleftir. Başmüftü raporları değerlendirerek bakana bilgi verir. Bu durum fetvâların denetim altına alındığını göstermektedir. Yine yönetmelikte fetvâların resmî sicillerde kaydedilmesi gerektiği belirtilmiş, fakat bu daha ileri bir tarihte uygulanmaya başlanmıştır.²⁵

Fetvâ Müdürlüğünün kurulmasından sonraki bir diğer önemli gelişme, Müslümanların çağımızda karşılaşmış olduğu problemler başta olmak üzere, araştırma ve istişâre gerektiren kompleks konularla ilgili kendilerine arz edilen dinî meselelerde fetvâ vermek amacıyla bakanlık bünyesinde Fetvâ Komisyonu’nun oluşturulmasıdır. Vakıflar Bakanlığı kararıyla 10.07.1973 tarihinde ilk istişâre toplantısını gerçekleştiren komisyon, daha sonra çeşitli tarihlerde yeni üyelerle tekrar toplanmıştır.²⁶ 1979 yılında çıkarılan Vakıflar Bakanlığı yönetmeliği Fetvâ Komisyonu’nun görev tanımını yapar ve üyelerinin tayin şartlarını belirler. Buna göre komisyon, raportör başmüftü olmak üzere bakanın dinî ilimlerde temayüz etmiş kişiler arasından seçtiği yedi üyeden oluşur.²⁷ Organ nakli, tüp bebek, borsa gibi özellikle güncel meseleler doğrultusunda fetvâ veren bu komisyon, ileride daimî bir fetvâ kurulunun oluşturulmasında basamak teşkil etmiştir.

23 sayılı 1979 tarihli Vakıflar Bakanlığı İşleyiş Yönetmeliği’nde değişiklik yapan 20 sayılı 1986²⁸ tarihli yönetmelik esas alınarak, Vakıflar Bakanlığı

²⁵ Fetvâlar, 1974 yılında Muhammed Abduh Haşim başmüftü tayin edildikten sonra kaydedilmeye başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Temîmî, *a.g.e.*, s. 8; Tilfâh, *a.g.t.*, s. 3. (Müstefî hazırlanmış olan fetvâ talep formuna istenilen bilgileri ve problemini ayrıntılarıyla yazar. Soruyu cevaplayan müftü, fetvâyı kaydederek bir nüshasını kurumda muhafaza eder, bir nüshayı da müstefîye verir) (Temîmî, *a.g.e.*, s. 8).

²⁶ Şeyhân, *a.g.t.*, s. 60; Temîmî, *a.g.e.*, s. 11.

²⁷ Nizâmu’t-Tanzîmî’l-İdârî li Vizâratî’l-Evkâf ve’ş-Şu’ûni’l-Mukaddesâti’l-İslâmiyye, nr. 23, yıl 1979, md. 9, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/general_bylaw.jsp?no=23&year=1979 (19.01.2014).

²⁸ Tilfâh, 1980 tarihli Fetvâ Yönetmeliği’ne göre Fetvâ Meclisi’nin oluşturulduğunu ifade etmektedir. Fakat bütün araştırmalarımıza rağmen söz konusu yönetmeliğe ulaşamadık. (Yönetmelik için bkz. Tilfâh, *a.g.t.*, s. 4-8).

bünyesinde kâdılkudâtın başkanlığında Fetvâ Meclisi kurulmuştur.²⁹ Fetvâ Meclisi, zamanın değişmesiyle ortaya çıkan birçok yeni durum ve olay karşısında Müslümanların problemlerine çözüm sunmak ve dinin hükmünü açıklamak amacıyla Fetvâ Komisyonu'nun devamı niteliğinde oluşturulmuştur. Fakat komisyondan farklı olarak ilgili yönetmelikle üyeleri belirlenmiştir ve daimî bir kuruldur.

İlk Fetvâ Meclisi, Kâdılkudât başkan, Başmüftü başkan yardımcısı, Bakanlık Fetvâ Müdürü raportör, Ürdün Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, Silahlı Kuvvetler Müftüsü, Bakanlar Kurulu'nun üç yıl süreyle belirleyeceği dinî ilimlerde temayüz etmiş altı kişi üye olmak üzere on bir kişiden oluşturulmuştur. Bununla birlikte gerektiğinde Meclis, ele alacakları herhangi bir mesele hakkında görüşlerini almak üzere konunun uzmanlarını toplantıya çağırabilir.³⁰

Dinî konularda en yüksek karar ve danışma organı olan Fetvâ Meclisi'nin kurulması, ehil olmayanların verdiği fetvâlarla Müslümanların dine ve âlimlere karşı güveninin sarsılmasını önlemek ve fetvâda birliği sağlamak açısından önemli bir adımdır. Böylece, herhangi bir mesele ile ilgili gerektiği gibi inceleme, araştırma ve değerlendirme yapılmaksızın acele ile verilen hükümlerin toplumda kargaşa yaratmasının önüne geçilmesi de mümkün olabilir.

20 numaralı 1986 tarihli yönetmelik Fetvâ Meclisi'nin kurulmasının yanı sıra başmüftü ve taşradaki müftülerin seçilme ve atama şartlarını da belirlemiştir. Söz konusu maddelere ikinci bölümde yer vereceğimiz için burada değinmiyoruz.

Fetvâ Kurumu'nun bugünkü teşkilât yapısının oluşmasında 17 numaralı 1997 tarihli Fetvâ Yönetmeliği önemli bir basamak teşkil etmektedir. 20 numaralı 1986 tarihli yönetmelikle kurulan Fetvâ Müdürlüğü bahsi geçen Fetvâ Yönetmeliği'nin 2. maddesi gereğince genişletilerek Fetvâ Kurumu'na dönüş-

²⁹ Nizâm Mu'addel li Nizâmi't-Tanzîmi'l-İdârî li Vizâratî'l-Evkâf ve Şu'ûni'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, nr. 20, yıl 1986, md. 4, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/all_modified_bylaw.jsp?no=20&year=1986&bylaw_no=23&bylaw_year=1979 (19.01.2014).

³⁰ Nizâm Mu'addel li Nizâmi't-Tanzîmi'l-İdârî, md. 9, h fıkrası.

türülmüştür.³¹ Kurumun başkanlığını Vakıflar Bakanı’na bağlı olarak başmüftü yürütmektedir. Kurum ilk olarak aşağıdaki müdürlüklerden oluşturulmuştur.³²

1. Fetvâ İşleri Müdürlüğü
2. Dökümantasyon ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
3. İdari ve Mali İşler Müdürlüğü

Başmüftü ve taşradaki müftülerin görevleri bu yönetmelikle yeniden düzenlenerek başmüftülük makamı müsteşarlık seviyesine yükseltilmiştir.³³ Fetvâ Kurumu’nun ve başmüftülük makamının hak ettiği değeri kazanması 2006 yılında çıkarılan Fetvâ Kanunu ile Kurumun bağımsız hale getirilmesiyle olmuştur.

1966-2006 yılları arasında; (1) Muhammed ‘Adil eş-Şerif (1967-1974)³⁴, (2) Muhammed Abduh Hâşim (1974-1983), (3) ‘İzeddin Khatib et-Temîmî (1983-1992), (4) Sa‘id el-Haccâvî (1996-2007) başmüftülük görevini yürütmüşlerdir.³⁵

D. Fetvâ Kanunu’nun Çıkarılmasından Günümüze Ürdün’de Fetvâ (2006-2014)

Ürdün’de fetvâ ile ilgili uygulamaların Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı bünyesinde Bakanlığa ait kanun ve yönetmelikler kapsamında düzenlendiğine yukarıda değinmiştik. Fetvâyâ özel olarak çıkarılan ilk kanun 60 numaralı 2006 tarihli Fetvâ Kanunu’dur. Fetvâ işlerinde önemli düzenlemeler yapan bu kanun gereğince Fetvâ Kurumu Vakıflar Bakanlığı’ndan ayrılarak bağımsız bir

³¹ Nizâmu’l-İftâ, nr. 17, yıl 1997, md. 2, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=1997&no=17 (19.01.2014)

³² Nizâmu’l- İftâ, md. 12, a fıkrası.

³³ Nizâmu’l- İftâ, md. 4, a fıkrası.

³⁴ Tilfâh, Muhammed Adil Şerif’in 1968-1972 yılları arasında başmüftülük makamında bulunduğu, 1972-1974 yılları arasında âlimlerden oluşturulmuş bir heyetin fetvâ işlerine başkanlık ettiği bilgisini vermektedir. (Tilfâh, a.g.t., s. 632).

³⁵ Şeyhân, a.g.t, s. 54; Temîmî, a.g.e, s. 7; Tilfâh, a.g.t, s. 632.

yapıya kavuşturulmuş,³⁶ başmüftü hiyerarşik olarak bakan seviyesine yükselti-
lerek doğrudan başbakana tâbi hale getirilmiştir.³⁷ Bu durum kurumun manevi
şahsiyeti açısından önemli bir gelişme olup başmüftünün ve kurumun ehem-
miyetini arttırmıştır.

Kanun, fetvâ ile ilgili işleri düzenleme ve yürütme görevini kuruma verir-
ken; kamuyu ilgilendiren meselelerde fetvâ yetkisini yalnız başmüftü ve Fetvâ
Meclisi ile sınırlandırmıştır.³⁸ Fetvâda birliğin sağlanması açısından bu düzen-
leme olumlu olarak değerlendirilebilirse de, fetvâ verme yetkisinin siyasî
otoritenin tayin ettiği müftülerle sınırlandırılması, fetvânın denetim altına
alınmak istendiği izlenimini uyandırmaktadır. Kanunun dikkat çekici madde-
lerinden biri de “Herhangi bir kişi veya kurumun, karalamak veya gözden
düşürmek amacıyla, Fetvâ Meclisi’nin veya başmüftülük makamının verdiği
fetvâlara itirazı”nın yasaklanmasıdır.³⁹ İslam tarihinde, kamu otoritesinin
istikrar ve emniyet gerekçesiyle kazâ ictihad alanında, var olan görüşlerden
birini tercih ederek uygulamaya koyduğu; hatta özellikle Osmanlı’da, yargı
birliğini sağlamak için belli bir mezhebe göre hüküm vermenin zorunlu tutul-
duğu⁴⁰ görülmektedir. Ancak yine ictihad faaliyeti olarak değerlendirebilece-
ğimiz fetvâ alanında mezhep sınırlaması getirilmiş olsa da devlet idaresi tara-
fından atanan müftülerin verdiği fetvâlara yöneltilecek eleştiri veya itirazın
yasaklandığı bilinmemektedir. Çünkü kazada belirtilen hükme uymak zorunlu
iken; fetvâ ile amel etmek kişinin tercihinin bağlıdır. Dolayısıyla kurumun
kararlarına ehliyetli âlimlerin delilleriyle birlikte getireceği eleştiriler makul
karşılanmalıdır. Bu nedenle, kurumun itibarını korumak amacıyla kanun
maddesinde yer alan “karalamak veya gözden düşürmek amacıyla” ibaresinin
daha net ifadelerle açıklanarak sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Aksi
takdirde fetvâlara yönelik her türlü itiraz, söz konusu yasağa aykırı davranış
olarak yorumlanabilir. Ayrıca bu yasak toplumdaki âlimleri herhangi bir
müeyyideyle karşılaşmak endişesi ile fetvâ faaliyetinden men edebilir.

³⁶ Kanunu’l-İftâ, nr. 60, yıl 2006, md. 4,
http://www.lob.gov.jo/ui/laws/search_no.jsp?year=2006&no=60 (19.01.2014).

³⁷ Kanunu’l- İftâ, md. 6.

³⁸ Kanunu’l-İftâ, md. 12, a fıkrası.

³⁹ Kanunu’l-İftâ, md. 12, b fıkrası.

⁴⁰ Apaydın, H. Yunus, “İctihad”, *DİA*, XXI, 436.

Yukarıda bahsettiğimiz bazı eksiklikler haricinde kanunla birlikte Ürdün’de genel itibarıyla fetvâ faaliyeti ve fetvâ organlarında olumlu gelişmeler görülmektedir. Bu kapsamda kanunun getirdiği yeniliklerden biri de Fetvâ Meclisi’nin adının Fetvâ ve İslâmî Araştırmalar Meclisi olarak değiştirilmesidir. Böylece meclisin görev alanı genişletilmiş; gerek meclise sunulan kanun tasarıları, gerek güncel problemler ve gerekse mezhepler arasında ihtilâflı olan meselelerle ilgili araştırma yapılması hükme bağlanmıştır.⁴¹

Kanun ayrıca kurum tarafından, dinî araştırmalar, makaleler ve fetvâların yayınlanacağı bir dergi çıkartılmasını öngörmektedir.⁴² Bu hüküm gereğince 2009 yılı Şubat ayından itibaren *el-İftâ* adlı dergi çıkartılmaya başlanmıştır. Aylık olduğu belirtilmesine rağmen her ay yayımlanmadığını saptadığımız dergi bugün 25. sayısına ulaşmıştır. Kurumun siyasetini tespit etmek açısından önemli bir kaynak olan dergide, özellikle kurumda görevli müftülerin araştırmaları, dinî irşad ve tebliğle yönelik makaleleriyle birlikte Fetvâ Meclisi ve başmüftünün fetvâlarından bazı örnekler yayınlanmaktadır. Dergide fetvâların yer alması ortak dil oluşturulması ve sadece müsteftinin değil bütün vatandaşların istifadesine sunulması açısından önem arz etmektedir.

Fetvâ Kurumu’nun teşkilât ve kadro yapısı ve bütçe ile alakalı uygulamalar kanun gereği çıkarılan yönetmeliklere göre yeniden düzenlenmiştir.⁴³

Fetvâ Kurumu, Vakıflar Bakanlığı’ndan ayrıldıktan sonra başmüftülük makamına Nuh Ali Selman el-Kudât getirilmiş (2007); yaklaşık dört yıl görev yaptıktan sonra yerine halen görevde olan Abdülkerim el-Hasavne tayin edilmiştir (2010).⁴⁴

⁴¹ Kanunu’l-İftâ, md. 7-8.

⁴² Kanunu’l-İftâ, md. 3, d fıkrası.

⁴³ Yönetmelikler için bkz. Nizâmu’t-Tanzîmi’l-İdâri li Dâirati’l-İftâi’l-‘âmm, nr. 75, yıl 2007, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=2007&no=75 (19.01.2014); Nizâmu Muvazzaf Dâirati’l- İftâi’l-‘Âmm, nr. 2, yıl 2008, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=2008&no=2 (19.01.2014).

⁴⁴ Khalayla, “Dâiratu’l-İftâ”, <http://goo.gl/SO4kqt> (19.01.2014).

II. Ürdün'de Fetvâ Müesseseleri

Ürdün coğrafyasında devletin kuruluşundan günümüze fetvâ ile ilgili gelişmeleri yukarıda ele almaya çalıştık. Bu bölümde de ülkede fetvâ vermeye yetkili kişi ve kurumları inceleyeceğiz.

A. Fetvâ Kurumu

İlk olarak 1986'da Vakıflar Bakanlığı'na bağlı bir müdürlük şeklinde oluşturulan ve 1997 tarihinde çeşitli müdürlüklerin eklenmesiyle genişletilen Fetvâ Kurumu, 2006 yılında çıkartılan Fetvâ Kanunu ile bakanlıktan ayrılarak müstakil hale gelmiştir. İlk kurulduğunda başmüftü ve diğer müftülerin bağlı olduğu birim olan Fetvâ Müdürlüğü kapsamında daha sonra Fetvâ İşleri Müdürlüğü, Dökümantasyon ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, İdarî ve Malî İşler Müdürlüğü kurulmuştur.⁴⁵ Kurumun bugünkü teşkilât yapısı 2007 yılında çıkarılan Fetvâ Kurumu İdarî Teşkilât Yönetmeliği'yle düzenlenmiştir. Buna göre teşkilât şeması aşağıdaki gibidir.⁴⁶

⁴⁵ Nizâmu'l-İftâ, md. 12, a fıkrası.

⁴⁶ Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdarî li Dâirati'l-İftâi'l-'amm, md. 3.

1. Başmüftü

2. Genel sekreter

3. Müftüler

4. Müdürlükler

(1) İslâm Araştırmaları Müdürlüğü

(2) Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

(3) İdarî ve Mâli İşler Müdürlüğü

(4) Özel Kalem

5. Birimler

(1) İç Denetim Birimi

(2) Bilgi İşlem Birimi

6. Taşradaki Fetvâ Birimleri

Ülkedeki fetvâ işlerini düzenleme ve idare etme misyonuyla başmüftünün riyasetinde oluşturulan Fetvâ Kurumu’nun görev alanı, gerek özel gerekse kamusal meselelerde fetvâ vermek, güncel konular ve önemli meselelerle ilgili ilmî çalışma yapmak ve fetvâ ile ilgili hususlarda gerek ülke içindeki gerekse diğer ülkelerdeki İslam âlimleri ile görüş alışverişinde bulunmak olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra kurum, devlet kurumları tarafından yöneltilen sorularla ilgili görüş ve tavsiyelerde bulunmak ve ayrıca dini ilimlerle alakalı ilmî araştırmaların yayınlanması amacıyla dergi çıkarmak gibi görevleri de yerine getirmektedir.⁴⁷

Kurumun görev ve yetkilerinin yönetim ve idaresi başmüftüye aittir. Kurumda bulunan diğer müftü ve araştırmacılar dini meselelerde araştırma yapma ve fetvâ vermede başmüftüye yardımcı olmaktadır. Yetkileri ve rütbesi

⁴⁷ Kanunu’l-İftâ, md. 3.

bakımından bakan mevkiinde olan başmüftünün tayini de görevden alınması da Kraliyet makamının onayı ile gerçekleşir.⁴⁸

Başmüftülük makamına atanacak kişilerde İlahiyat Fakültesi Fıkıh Bölümü mezunu olup, mezuniyetinin üzerinden en az yirmi yıl geçmiş olma şartı aranır. Bununla birlikte güzel ahlâkı ve saygınlığı ile tanınmalı; fetvâ verebilmesi için gerekli ilmî ve amelî birikime de sahip olmalıdır.⁴⁹

Başmüftü, Fetvâ Kurumu'nun idaresinden sorumlu olmakla birlikte Fetvâ Meclisi'nin de başkanlığını yürütür. Fetvâ Meclisi'nin başkanı daha önce kâdıkkudât iken,⁵⁰ Kanun başmüftünün meclis başkanı olmasını hükme bağlamıştır.⁵¹ Böylece başmüftünün yetki ve görev alanı genişletilmiştir. Ülkede genel fetvâ politikasını belirleyen başmüftü, kendisine arz edilen meselelerde fetvâ verir. Fetvâ Meclisi'nin ihtisas alanına giren mevzuları ise değerlendirilip görüş bildirilmesi için Meclise iletir.⁵² Başmüftünün ve Fetvâ Meclisi'nin ittihaz ettiği kararlar resmî belgelerde kaydedilmektedir. Taşradaki müftüler ay boyunca verdikleri fetvâlarla ilgili rapor hazırlayarak başmüftüye arz ederler. Başmüftü de Fetvâ Kurumu'nun genel çalışma ve faaliyetleriyle ilgili yıllık rapor hazırlayarak Bakanlar Kuruluna, Temsilciler Meclisi'ne ve Âyan Meclisi'ne sunar.⁵³

⁴⁸ Kanunu'l-İftâ, md. 6, a fıkrası. (Başmüftü tayini, Fetvâ Kanunu'ndan önce Vakıflar Bakanı'nın önerisi, Bakanlar Kurulu kararıyla Kraliyet makamının uygun görüşüyle yapılıyordu ve ayrıca başmüftülük makamı hiyerarşik olarak bakanlık rütbesinde değil, müsteşarlık rütbesindeydi. Bkz. Nizâmu'l-İftâ, md. 4, a fıkrası).

⁴⁹ Kanunu'l-İftâ, md. 6, b fıkrası. (Daha önceki mevzuatta İlahiyat Fakültesi'nden mezuniyetinden itibaren on beş yıl geçmiş olmak şartı aranıyordu. Bkz. Nizâmu'l-İftâ, md. 4, b fıkrası; Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdâri li Vizâratî'l-Evkâf, md. 10, a fıkrası).

⁵⁰ Nizâm Mu'addel li Nizâmi't-Tanzîmi'l-İdâri, md. 4; Nizâmu'l-İftâ, md. 5, a fıkrası.

⁵¹ Kanunu'l-İftâ, md. 7, a fıkrası.

⁵² Kanunu'l-İftâ, md.11, a fıkrası; Nizâmu'l-İftâ, md. 10, a fıkrası; Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdâri li Vizâratî'l-Evkâf, md. 10, b fıkrası.

⁵³ Kanunu'l-İftâ, md. 16.

Fetvâ Kurumu’nu taşrada temsil etmek üzere her il merkezinde Fetvâ Müdürlükleri⁵⁴ kurulur. Müdürlüklere tayin edilen müftüler, buldukları bölgede fetvâ verme yetkisine sahip olmakla birlikte kişiye özel konularda fetvâ verir; fakat kamuyu ilgilendiren meselelerde müsteftiyi başmüftüye yönlendirir.⁵⁵ Müftüler, verdikleri fetvâları iki nüsha halinde kaydederek bir nüshayı kurumda muhafaza eder, diğerini ise başmüftüye arz ederler.⁵⁶

Gerek kurum merkezine gerekse taşraya müftü olarak atanacak kişilerde İlahiyat Fakültesi mezunu olup mezuniyetinin üzerinden en az beş yıl geçmek ve Fetvâ Kurumu’nun açmış olduğu sınavlarda⁵⁷ başarılı olmak şartı aranmaktadır. Sınavda başarılı olanlar başmüftünün teklifi ve Meclisin kararı ile il ve ilçe merkezlerine tayin edilirler. Atandıkları yerde iki yıl stajyer olarak görev yapan müftüler, ikinci yılın sonunda asaletlerini kazanırlar. Bu süre zarfında müftünün yetersiz ve liyakatsiz olduğu gözlemlenirse Meclis tarafından görevine son verilir.⁵⁸

Fetvâ Kurumu’nda, ihtiyaç duyulduğunda görüşlerine başvurmak üzere Fetvâ Meclisi tarafından isimleri tespit edilen uzmanlar vardır. En az lisans mezunu olan bu kişiler, araştırılması istenen mevzuda ihtisas sahibi olanlar arasından seçilmektedir. Uzmanlar başmüftünün kendilerine yönlendirdiği

⁵⁴ Her il ve ilçe merkezinde bulunan Fetvâ Müdürlüğü’nün idaresi müftünün sorumluluğundadır. Müdürlüğün kadrosu araştırmacı, kâtip, raportör ve veri hazırlama memurundan oluşmaktadır.

⁵⁵ Kanunu’l-İftâ, md.11, c fıkrası; Nizâmu’l-İftâ, md. 10, c fıkrası; Nizâmu’t-Tanzîmi’l-İdâri li Vizâratî’l-Evkâf, md. 11, b fıkrası.

⁵⁶ Kanunu’l-İftâ, md. 11, d fıkrası; Nizâmu’l-İftâ, md. 10, d fıkrası.

⁵⁷ Fetvâ Meclisi’nin gerek Fetvâ Kurumu’nda gerekse taşrada müftülük yapmak isteyenler için hazırlamış olduğu yeterlilik sınavı, yazılı sınav ve mülakat olmak üzere iki aşamada gerçekleşmektedir. Yazılı sınavda Şafii mezhebi fıkıh usulü, Ahvâl-i Şahsiye Kanunu ve kısa şerhi sorulmaktadır. Bununla birlikte tefsir, hadis, genel fıkıh usulü ve nahiv bilgileri ölçülmektedir. Yazılı sınavda başarılı olanlar mülakata alınarak Kur’ân tilaveti, genel kültür, meslekî liyakat, özgüven gibi hususlarda yeterlilikleri sınanır. Khalayla, “Dâiratu’l-İftâ”, <http://goo.gl/SO4kqt> (19.01.2014).

⁵⁸ Kanun Mu’addel li Kanuni’l-İftâ, nr. 4, yıl 2009, md. 6, http://www.lob.gov.jo/ui/laws/all_modified_law.jsp?no=4&year=2009&law_no=60&law_year=2006 (19.01.2014).

konularda fikhî hükmü tespit etmek amacıyla temel kaynaklara müracaat ederler. Araştırmanın sonunda mesele ile ilgili kanaatlerini Fetvâ Meclisine ve başmüftüye sunarlar. Kuruma telefonla gelen soruları da cevaplandıran uzmanlar ayrıca, toplumsal ve ailevî problemlerin çözümü için çalışmalar yapmaktadırlar.⁵⁹ Fetvâ Meclisi tarafından isimleri tespit edilen uzmanların dışında özellikle güncel meselelerde görüşlerine başvurmak ve bilgi almak amacıyla tıp, iktisat, kimya vs. alanlarda kendilerine danışılan uzmanlar da bulunmaktadır. Güncel meselelerde fetvâ, uzmanlarla yapılan istişare doğrultusunda verilir.⁶⁰ Fetvâ Kurumu; başmüftü, kuruma bağlı diğer müftüler ve araştırmacılar vasıtasıyla ülkede genel fetvâ politikası oluşturma ve fetvâda birliği sağlamayı hedeflemektedir. Bu nedenle halkın, yalnız resmî fetvâ organlarının görüş ve hükümlerini dikkate alması istenmektedir. Bunu sağlamak için ülkede başmüftü ve kurumda görevli müftüler tarafından verilen fetvâların muteber kabul edileceği kanunla hükme bağlanmıştır.⁶¹ Ayrıca kanun, ahvâl-i şahsiye ile alakalı konularda gerek başmüftü gerekse kurumdaki diğer müftüleri yürürlükte olan Ahvâl-i Şahsiye Kanunu'na veya varsa konu ile alakalı dinî mahkemenin icthad kararlarına göre fetvâ vermekle yükümlü tutar.⁶² Böylece fetvâ ve kazâ kararlarının birbirine muhalif olmasının önüne geçilmektedir.

Müslümanların kuruma karşı güveninin artması ve fetvâlara daha kolay ulaşabilmesi için gazete, televizyon gibi yayın organlarında sadece Kurumun fetvâlarının yayımlanması gerektiği ifade edilmektedir.⁶³ Fetvâ Kurumu fetvâda birliğin sağlanması ve mümkün olan en sahih hükme ulaşmak için

⁵⁹ Ta'limat Mükâfâti'l Bâhisîn fi Dâirati'l-İftâ, nr. 4, yıl 1995, md. 4 ve 8, <http://qistas.com/jor/index.php?mod=BS&action=view> (03.02.2014); Şeyhân, *a.g.t.*, s. 60.

⁶⁰ Ta'limat Mükâfâti'l Bâhisîn, md. 5 ve 14; Nizâmu'l-İftâ, md. 6, b fıkrası; Kanunu'l-İftâ, md.3, h fıkrası, md. 8 a fıkrası 6. bend ve b fıkrası.

⁶¹ Kanunu'l-Va'z ve'l-İrşâd ve'l-Hitabe ve't-Tedris fi'l-Mesâcid, nr. 7, yıl 1986, md. 7, d fıkrası, http://www.lob.gov.jo/ui/laws/general_law.jsp?no=7&year=1986&mod=1 (19.01.2014) (تصدر الفتاوى المعتمدة عن جهاز الافتاء العام سواء عن المفتي العام او (المفتين المعتمدين من دائرة الافتاء العام في مختلف انحاء المملكة).

⁶² Kanunu'l-İftâ, md.11, h fıkrası.

⁶³ Temîmî, *a.g.e.*, s. 25.

diğer İslam ülkelerinin fetvâ müesseseleriyle iletişim halinde olmayı ilke edinmiştir.

B. Fetvâ Komisyonu ve Fetvâ Meclisi

Her dönemde olduğu gibi çağımızda da daha önce karşılaşılmamış yeni gelişmeler olmakta, yeni problemler ortaya çıkmaktadır. Bu gelişme ve değişme karşısında Müslümanların nasıl bir tutum sergileyecekleri konusunda dinin hükmünün açıklanması; problemlere çözüm sunulması gerekmektedir. İctihad yapmanın zorunlu olduğu bu tür meselelerde, en doğru hükme ulaşabilmek için başmüftünün gerektiğinde yardım alacağı bir kurula ihtiyaç duyulmuş ve ilk defa 1973 yılında Fetvâ Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon gerektiğinde bakanın çağrısıyla toplanır ve kendilerine arz edilen mesele, derinlemesine araştırılıp değerlendirildikten sonra fetvâ verilirdi. Farklı görüş ve hükümlerin insanların zihninde oluşturduğu kargaşayı gidermeyi ve fetvâda birlik sağlamayı amaçlayan komisyon, ihtiyaç duyulduğunda bakanın emriyle aşağıdaki tarihlerde tekrar toplanmıştır.⁶⁴

⁶⁴ Temîmî, *a.g.e.*, s. 11; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 60.

1. 10.07.1973 tarihinde Vakıflar Bakanı İshak el-Ferhan'ın başkanlığında toplanan komisyonda beş âlim yer almıştır.
2. 01.04.1974 tarihinde Vakıflar Bakanı Abdülaziz el-Hayyât'ın başkanlığında toplanan komisyon sekiz âlimden oluşmaktadır.
3. 31.03.1977 tarihinde Vakıflar Bakanı Kamil Şerif başkanlığında yedi âlimin iştirak ettiği komisyona başmüftü mukarrir tayin edilmiştir.
4. 22.05.1979 tarihinde toplanan ve yedi âlimden oluşan komisyona Kâdılkudât Şeyh İbrahim el-Kattan başkanlık etmiştir.
5. 16.07.1983 tarihinde yine Kâdılkudât Şeyh İbrahim Kattan'ın başkanlığında yedi âlim yer almıştır.
6. 01.06.1984 tarihli ve yedi âlimden oluşan komisyona Kâdılkudât Şeyh Muhammed Muheylan başkanlık etmiştir.

Bakanın, dinin nasslarını, toplumun ihtiyaçlarını bilen ve muhakeme kabiliyeti olan âlimler arasından seçtiği komisyon üyelerinin sayısı 1979 tarihli yönetmelikte yedi kişiyle sınırlanmıştır.⁶⁵

Yukarıdaki tarihlerde toplanan komisyonda görüşülen meselelerin en önemlileri şunlardır:

- Organ nakli ile ilgili yasa tasarısı
- Ürdün İslam Bankası ile ilgili yasa tasarısı
- Hisse senetleri ile ilgili yasa tasarısı
- Vakıf arazilerini işletme ve idare ile ilgili yasa tasarısı
- Eğitim bakanlığı görevlilerine konut fonu ile ilgili kanun tasarısı
- Hava parası almanın hükmü ile ilgili fetvâ
- Öldükten sonra göz bağışının hükmü hakkında fetvâ
- Yapay dölleme ve tüp bebek hakkında fetvâ

⁶⁵ Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdârî li Vizâratî'l-Evkâf, md. 9.

Fetvâ Komisyonu önemli çalışmalar yapmış olmakla birlikte, sürekli bir kuruma duyulan ihtiyaç neticesinde 1986’da aşağıdaki katılımcılarla Fetvâ Meclisi oluşturulmuştur:⁶⁶

(1) Kâdılkudât (Başkan), (2) Başmüftü (Başkan Yardımcısı), (3) Ürdün Üniversitesi Dekanı (Üye), (4) Silahlı Kuvvetler Müftüsü (Üye), (5) Vakıflar Bakanlığı Fetvâ Müdürü (Üye ve raportör), (6) Vakıflar Bakanı’nın önerisi ile Bakanlar Kurulu’nun üç yıllığına tayin ettiği dini ilimlerde uzman altı âlim (Üye).⁶⁷

1997 yılında çıkartılan Fetvâ Yönetmeliği, Fetvâ Meclisi ile ilgili yeni düzenlemeler getirmektedir. Buna göre başmüftü Fetvâ Müdürü yerine, müftülerden birini raportör tayin eder.⁶⁸ Bakanlar Kurulu kararıyla Meclise seçilen âlim sayısı ise beşe düşürülmüştür. Fetvâya kabiliyetinin yanı sıra; adaleti, doğruluğu ve güzel ahlakıyla tanınan bu âlimlerin, ilahiyat fakültesi mezunu olması ve ilmî çalışmalarının bulunması şart koşulmaktadır.⁶⁹

Ülkede fetvâ alanında önemli bir boşluğu dolduran Meclisin yapısı, görev ve yetkileri Fetvâ Kanunu ile yeniden düzenlenmiştir. Kanunla Meclisin adı *Fetvâ ve İslamî Araştırmalar Meclisi (Meclisu’l-İftâ ve’l-buhûs ve’d-dirâsâti’l-İslâmiyye)* olarak değiştirilmiş, böylece sorumluluk alanı genişletilmiştir. Fetvâ Meclisi ülkede genel fetvâ politikası belirleyip ortak dil oluşturmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte geneli ilgilendiren ve ictihadı gerektiren hâdiselerde, mezhepler arasında ihtilafı olan ve araştırılarak hüküm verilmesi gereken meselelerde ve ayrıca resmî kurumlardan birinin herhangi bir konuda dinin hükmünü öğrenmek için Fetvâ Kurumu’na başvurduğu alanlarda görüş beyan

⁶⁶ Nizâm Mu’addel li Nizâmi’t-Tanzîmi’l-İdârî, md. 4; Temîmî, *a.g.e.*, s. 14; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 63.

⁶⁷ İlk Fetvâ Meclisi’nde görevlendirilen isimler: Şeyh Muhammed Muheylan (Başkan), Şeyh İzzeddin Hatib et-Temîmî (Başkan Yardımcısı), İbrahim Zeyd el-Geylânî (Üye), Nuh Selman el-Kudât (Üye), Mustafa Zerkâ (Üye), Abdüsselam el-‘Abbâdî (Üye), Yasin Derâdka (Üye), Mahmud Sertâvî (Üye), Şeyh Abdülfettah Amr (Üye), Abdülhalim er-Ramahî (Üye), Mahmud ‘Avatilî er-Rifâi (Üye ve Mukarrir). Temîmî, *a.g.e.*, s. 14-15; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 64.

⁶⁸ Nizâmu’l-İftâ, md. 5, a ve h fıkrası.

⁶⁹ Nizâm Mu’addel li Nizâmi’t-Tanzîmi’l-İdârî, md. 4; Nizâmu’l-İftâ, md. 5, b fıkrası.

eder. Ayrıca şer'î hükmün açıklanması için kendilerine arz edilen yasa tasarıları ile ilgili de araştırma yaparak alınan kararı ilgili kuruma bildirmektedir. Buna göre Fetvâ Meclisi'nin ilgilendiği meseleleri üç ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; toplumun genelini ilgilendiren kamusal meseleler, güncel fikhî konular ve bakanlıklar veya resmî kurumlar tarafından dinî hükmün açıklanması için Meclise sorulan meselelerdir. Bunun dışında kalan bütün mevzular Fetvâ Komisyonu ya da kurumda görevli müftüler tarafından cevaplanmaktadır.⁷⁰

Kanun, Meclisi oluşturan makam ve isimlerle ilgili de değişiklik yapmaktadır.⁷¹ Daha önce kâdilkudât Meclis başkanı iken bu makama başmüftü getirilmiştir. Kaza ve fetvâ kurumları arasında irtibatı sağlamak için de kâdilkudâtın önereceği dini istinâf mahkemesi kadılarında birinin Meclise katılması hükmü konulmuştur. Kâdilkudât dilerse bizzat kendisi üye olarak Mecliste yer alabilir.⁷² Başmüftü Meclis üyeleri arasından bir başkan yardımcısı seçer. Ürdün Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı yerine ilk önce ülkedeki resmî üniversitelerin ilahiyat fakülteleri dekanları arasından başmüftünün belirlediği birinin üyeliği kararlaştırılmış, daha sonra kanunda yapılan düzenlemeyle dekan yerine fıkıh bölümü öğretim görevlileri arasından yine başmüftünün seçeceği bir ismin Meclise katılımı hükme bağlanmıştır.⁷³ Vakıflar Bakanlığı'nda görevli fıkıh âlimlerinden bakanın tayin edeceği bir ismin de üyeliği kabul edilmiş ve ayrıca Vakıflar Bakanlığı Fetvâ Müdürü yerine başkent müftüsü Meclise dâhil edilmiştir. Bakanlar Kurulu kararıyla seçilen âlimlerin ise görev süresi dört yıla çıkartılmış ve bunların ilahiyat fakültesi mezunu olup, mezuniyetlerinin üzerinden on beş yıl geçmiş olma şartı kanunda yer almıştır. Bu düzenlemeye göre beş kişi buldukları makam itibarıyla Meclise dâhil edilirken, diğer beş kişi başmüftünün tercihiyle tayin edilmiştir.

⁷⁰ Abdülkerim el-Hasûne (Ürdün Başmüftüsü) ile "Ürdün Fetvâ Kurumunun Tarihi ve Yöntemi" konulu mülakat, İstanbul 12.03.2014.

⁷¹ Kanunu'l-İftâ, md.7, a fıkrası.

⁷² Abdülkerim el-Hasûne (Ürdün Başmüftüsü) ile "Ürdün Fetvâ Kurumunun Tarihi ve Yöntemi" konulu mülakat, İstanbul 12.03.2014.

⁷³ Kanun Mu'addel li Kanuni'l-İftâ, md. 3.

Kanun gereği yapılan son değişikliğe göre bugünkü Fetvâ Meclisi aşağıdaki isimlerden oluşmaktadır:⁷⁴

(1) Başmüftü (Başkan): Abdülkerim el-Hasavne, (2) Dini İstinâf Mahkemesi Kadısı (Üye): Vâsıf el-Bekrî, (3) Ürdün Silahlı Kuvvetler Müftüsü (Üye): Yahya el-Butûş, (4) Başkent Müftüsü (Üye): Muhammed ez-Za’bî, (5) Vakıflar Bakanlığı Din İlimleri Uzmanı (Üye): Hayel Abdulhafız, (6) Fıkıh Bölümü Öğretim Görevlisi (Üye): Muhammed el-Kudât.

Başmüftünün seçtiği isimler:

(1) Ahmed Hüleyyil-Kâdılkudât (Üye), (2) Muhammed el-Halayle (Üye), (3) Said Abdulhafız Haccâvî (Üye), (4) Muhammed Hayr el-İsa (Üye), (5) Musa Abdurrahman Abdunnasır Ebu’l-Basal-İslâmî İlimler Üniversitesi Dekanı (Üye).

Fetvâ Meclisi düzenli olarak ayda bir kere toplanır. Ayrıca başkan veya olmaması durumunda yardımcısı, ihtiyaç duyulduğunda üyeleri toplantıya çağırabilir. Fetvâya konu olan mesele üyelerin ihtisas alanı dışında ise bilgi almak ve görüşlerine başvurmak için bu konuyla ilgili uzman ve akademisyenler oy hakkı olmaksızın toplantıya davet edilir. Toplantılarda kararlar oy çokluğu ile alınır. Oylar eşit çıkarsa toplantı başkanının taraf olduğu görüş tercih edilir.⁷⁵

Fetvâ Meclisi’nin kamusal meseleler, güncel fikhî meseleler ve resmî kurumlardan gelen sorularla ilgilendiğine, bunların dışında kalan bütün sorulara Fetvâ Komisyonu’nun ve kurumdaki müftülerin cevap verdiğine yukarıda değinmiştik. Günümüzde Fetvâ Komisyonu’nun üyeleri başmüftü tarafından tayin edilmektedir. Fetvâ Komisyonu genel sekreter, başkent müftüsü, bilgi işlem müdürü, eğitim dairesi müdürü ve taşradan seçilen müftülerden oluşmaktadır. Komisyonun fetvâları genel sekretere ve başmüftüye arz edilmekte, başmüftünün onayından sonra geçerlilik kazanmaktadır.

⁷⁴ Khalayla, “Dâiratu’l-İftâ”, <http://goo.gl/SO4kqt> (19.01.2014); “Târif bi Meclisi’l-İftâ”, <http://aliftaa.jo/ShowContentPrint.aspx?Id=53>, (29.03.2014).

⁷⁵ Kanunu’l-İftâ, md.7, c ve d fıkrası; Nizâmu’l-İftâ, md. 5, c ve d fıkrası; Nizâm Mu’addel li Nizâmi’t-Tanzîmi’l-İdârî, md. 4, b fıkrası.

Yukarıda kaydedildiği üzere Ürdün’de en yüksek fetvâ makamı başmüftü ve onun başkanlığında Fetvâ Meclisi’dir. Fetvâ Komisyonu ve diğer müftüler, başmüftünün ve Meclisin ilkeleri doğrultusunda çalışmaktadır. Komisyonun fetvâları başmüftünün onayı ile geçerlilik kazanırken, müftüler verdikleri fetvâlarla ilgili başmüftüye rapor sunmak durumundadır.

C. Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü

Ürdün’e ilk defa 1944 yılında Hamza el-‘Arabi başmüftü olarak atandığında Hamza el-‘Azab’da Silahlı Kuvvetler Müftüsü olarak tayin edilmiştir.⁷⁶ Bu tarih, Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü’nün kuruluşu olarak kabul edilebilir. Müdürlük, orduda fetvâ vermeye yetkili ilk mercidir. İlerleyen yıllarda fetvâ vermek, dînî irşat ve rehberlik yapmak, dînî eğitim vermek, vakit namazlarını ve Cuma namazını kıldırmak üzere ordudaki her askeri birliğe bir müftü atanmıştır.

1965 yılında Fetvâ Müdürlüğü’nde bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Üniversiteliler, dînî rehberlik yapmak üzere (imam olarak) subay rütbesinde birliklere alınmaya başlanmıştır. Daha sonra Müdürlük imamlara yönelik dînî ilimler dersi başlatmıştır. Bu dersler, imamların gerekli dînî bilgileri almalarını sağlamak amacıyla bugün de devam etmektedir. Din görevlileri diğer subaylar gibi askeri derslere de katılmaktadırlar.

1975 yılında Fetvâ Müdürlüğü, ilmî çalışmalarını devam ettirmeleri ve uzmanlık alanlarında yüksek lisans yapmaları için imamları üniversiteye göndermiştir. 1977 yılında subay okulu mülkiye kısmında imamlara özel dînî ilimler bölümü kurulmuştur. 1987 yılında bu bölüm Yükseköğretim Bakanlığı tarafından *el-Külliyetü’l-Askeriyye li’l-‘Ulûmi’l-İslamiyye* adıyla ön lisans programına dönüştürülmüştür.⁷⁷

Ordu içinde fetvâda ilk merci olan Müdürlük, fetvâda Şafii mezhebini taklit etmektedir. Her müftü kendi bölüğünde Fetvâ Müdürlüğü’nün temsilcisidir. Silahlı Kuvvetler’de müftüler sadece fetvâ vermekle değil; dînî eğitim vermek,

⁷⁶ el-Kıyâdetü’l-‘âmmе li’l-Kuvvâti’l-Musallahati’l-Ürdüniyye Müdüriyyetü’l-İfta, *Mezâmînu Risâleti’l-‘Amman*, Amman: Mektebetü’l-Vataniyye, 2006, s. 206; Şeyhân, *a.g.t.*, s. 68.

⁷⁷ *Mezâmînu Risâleti’l-‘Amman*, s. 207.

vakit, Cuma ve bayram namazlarını kıldırmak, hicret ve miraç gibi önemli günlerde etkinlik düzenlemekle de görevlidirler.

Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü’nün faaliyet alanı ve görevleri incelendiğinde müftülerin fetvâ ile birlikte, hatta fetvâdan daha öncelikli olarak, ordunun manevi anlamda teşvik ve eğitimi, imamlık ve vaizlik vazifesi yaptıkları tespit edilmektedir.⁷⁸ Bu nedenle kurumun “Fetvâ Müdürlüğü” yerine “Fetvâ ve Dînî İrşat Müdürlüğü” olarak isimlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü’nde görev yapan müftüler:⁷⁹

1. Abdullah Hamza el-‘Azab (07.08.1944- 01.03.1954)
2. Süleyman Ali el- Caberî (02.03.1954- 30.06.1956)
3. Abdullah Hamza el-‘Azab (ikinci defa) (10.07.1956-21.09.1972)
4. Nuh Ali Selman el-Kudât (22.09.1972-24.09.1977)
5. Ali Mustafa el-Fakir (25.09.1977- 29.07.1980)
6. Nuh Ali Selman el- Kudât (ikinci defa) (30.07.1980- 31.08.1992)
7. Mahmud eş-Şüveyyât (01.09.1992- 31.03.2004)
8. Abdülkerim el-Hasûne (01.04.2004-31.10.2009)
9. Yahya el-Butûş⁸⁰

D. Emniyet Teşkilâtı Fetvâ Müdürlüğü

Emniyet Teşkilâtı’nda dinî irşada gösterilen önem dolayısıyla altmışlı yılların sonunda, teğmen rütbesinde din görevlisi alınmıştır. Yetmişli yılların başında Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü ile koordinasyon sağlanarak, din

⁷⁸ Şeyhân, *a.g.t.*, s. 69; *Mezâmînu Risâleti’l-‘Amman*, s. 398-399.

⁷⁹ Şeyhân, *a.g.t.*, s. 70; Tilfâh, *a.g.t.*, s. 632.

⁸⁰ Halen Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü Müftüsü olan Yahya el-Butûş’un 2009 yılında tayin edildiği bilinmekle birlikte, atama tarihi ile ilgili net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

görevlisi subay rütbesine yükseltilmiş; 1982 yılında ise binbaşı rütbesinde atama yapılmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise Fetvâ ve Dinî İrşat Müdürlüğü kurulmuş, Silahlı Kuvvetler Fetvâ Müdürlüğü müftülerinin önde gelen isimleri arasından yapılan seçimle Emniyet Teşkilâtı Fetvâ Müdürlüğü'ne müftü tayini tamamlanmıştır. Müdürlük, dinî irşat faaliyetinin yanı sıra, sorulan sorulara sözlü veya yazılı olarak cevap vermektedir.⁸¹

E. Sivil Savunma Teşkilâtı Fetvâ Müdürlüğü

Ürdün Sivil Savunma Teşkilâtı bünyesinde fetvâ birimi ilk defa 1985 yılında Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulmuştur. 1988 yılında Subay ve Sivil İşleri Müdürlüğü'ne (*İdâretu şûnu'd-dubbât ve'l-efrâd*) bağlanan bu birim daha sonra Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 2006 yılında ise Fetvâ ve Dinî İrşat Müdürlüğü adı altında ayrı bir müdürlük haline getirilmiştir.⁸²

Sivil Savunma Teşkilâtı Fetvâ Müdürlüğü, dini konularda kendilerine yöneltilen sorulara fetvâ verir. Genelde şifâhî fetvâ verildiği tespit edilmekle birlikte, talep edildiğinde soruların yazılı olarak cevaplandığı da görülmektedir. Ancak gerek Sivil Savunma Teşkilâtı genel müftüsünün gerekse çeşitli bölgelerde bulunan kurum müftülerinin verdiği fetvâlar kayda alınmamaktadır.

Ahvâl-i şahsiye ile alakalı konularda fetvâlar yürürlükte olan Ahvâl-i Şahsiye Kanunu'na göre verilmektedir. İbadetle ilgili konularda ise Şafii mezhebi benimsenmektedir. Sivil Savunma Teşkilâtında çalışanların genelini ilgilendiren konularda verilen fetvâlar kurum mensupları için bağlayıcı iken, bireysel meselelerle ilgili fetvâlar bağlayıcı değildir.

Sivil Savunma Teşkilâtı Fetvâ Müdürlüğü fetvânın yanı sıra dinî irşat da yapmaktadır. Uygulamaya bakıldığında müdürlüğün hizmet alanının çoğunu Sivil Savunma Teşkilâtına bağlı camilerde imamlık yapmak, dini gün ve gece-

⁸¹ Şeyhân, *a.g.t.*, s. 71.

⁸² Şeyhân, *a.g.t.*, s. 71.

leri ihya etmek gibi irşat faaliyetleri ve din eğitiminin oluşturduğu görülmektedir. Müdürlüğün, fetvâ görevi açısından çok faal olmadığı ifade edilebilir.⁸³

Sonuç

Tarihi süreç incelendiğinde, önceden olduğu gibi günümüzde de önemini koruyan fetvâ faaliyetinin, kesintiye uğramaksızın devam ettiği görülmektedir. Gerek resmî gerekse şahsî düzeyde Müslümanların fetvâya duyduğu ihtiyaç, fetvânın kurumsal olarak devamlılığını zorunlu kılmıştır. Osmanlı’yla birlikte resmî hüviyet kazanan Fetva Kurumu’nun bu yapısını, İmparatorluğun yıkılmasının ardından Osmanlı topraklarında kurulan yeni devletlerde de sürdürdüğünü görmekteyiz.

Bu çalışmada incelediğimiz Ürdün coğrafyasında fetvâ faaliyeti ilk yıllarda Osmanlı’dan tevarüs edilen sistemle yürütülmüştür. Ülkede her kurumda görülen kurumsallaşma ve teşkilâtlanma çabaları sonucu, merkeze fetvâ işlerini yönetecek bir başmüftü atanmıştır.

Başmüftü tayininden sonra izleyen yıllarda ihtiyaca cevap verebilmek için fetvâda kurumsallaşmaya gidilmiş ve Fetvâ Kurumu oluşturulmuş; daha sonra Fetvâ Komisyonu ve ardından Fetvâ Meclisi kurulmuştur. Komisyon ve Meclisin fetvâda izlediği yöntem daha ziyade günümüzde “toplu ictihad” olarak da nitelendirilen ictihad türüne güzel bir örnek teşkil edebilir.

Fetvâ Kurumu ve taşradaki fetvâ müdürlüklerinin yanı sıra Kuruma bağlı olarak Silahlı Kuvvetler Teşkilâtı, Emniyet Teşkilâtı ve Sivil Savunma Teşkilâtı’na müftü atanmasının ülke genelinde fetvâ faaliyetini kontrol altına almayı kolaylaştırdığı ifade edilebilir. Ayrıca ülkede en yüksek fetvâ makamının başmüftünün başkanlığında Fetvâ Meclisi olması ve Fetvâ Komisyonu ve diğer müftülerin, başmüftüye karşı sorumlu olmaları da fetvânın denetlenmesine imkân tanımaktadır. Fetvânın denetleniyor olması araştırmaksızın gelişigüzel verilecek hükümlerin önünü kapatmakta, ehliyetsiz kimselerin vereceği fetvâların sebep olacağı olumsuzlukların engellenmesini sağlamaktadır.

Güvenin sağlanması açısından fetvânın denetlenmesi olumlu değerlendirilebilirse de Başmüftünün ve Meclisin fetvâlarının eleştirilmesinin yasaklanma-

⁸³ Şeyhân, *a.g.t.*, s. 72.

sıyla, resmî bir müessese olan Fetvâ Kurumu'nun siyasî etkilere açık hale geldiği düşünülebilir. Buna rağmen Ürdün Fetvâ Kurumu'nun fetvâ alanında önemli bir görev icra ettiği ifade edilmelidir.

Kaynakça

- APAYDIN, H. Yunus, "İctihad" md., *DİA*, Ankara: TDV. Yayınları, 2000, XXI.
- ATAR, Fahrettin, "Fetvâ" md., *DİA*, Ankara: TDV. Yayınları, 1995, XII.
- AYDIN, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 1996.
- BAYAT, Fazıl Mehdi, *Dirâsât fi târihi'l-'Arab fi'l-ahdi'l-Osmânî: Rû'ye cedide fi dav'i'l-vesâik ve'l-mesâdiri'l-Osmaniyye*, Beyrut: Dârü'l-medâri'l-İslâmî, 2003.
- BİLMEN, Ömer Nasûhî, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1967, I.
- CİHAN, Ahmet, *Reform Çağında Osmanlı İlmiye Sınıfı*, İstanbul: Birey Yayınları, 2004.
- DÜZENLİ, Pehlül, "İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi'nde Bulunan Meşihat Fetvâları", (Yüksek Lisans Tezi), 1995.
- ERASLAN, Sadık, *Meşihat-i İslâmiyye ve Ceride-i İlmiyye*, Ankara: DİB Yayınları, 2009.
- HARÎSÂT, Muhammed Abdülkadir, *Muhâdarât fi tarihi'l-Ürdün ve hadâratihi*, İrbid: Müessesetu Hammade li'd-dirâsâti'l-câmiyye, 2000.
- HEYD, Uriel, *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine -Makaleler-*, çev. Ferhat Koca, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- İBN MANZÛR, Ebül-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, ty, XV.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Şeyhülislam" md., *DİA*, Ankara: TDV. Yayınları, 2010, XXXIX.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi -Islahat Fermanı Devri*, Ankara: TTK, 1976, VI.
- KHALAYLA, Muhammed Ahmed Müslim, "Dâiratu'l-İftâ ke-müessesetin diniyyetin İslâmiyyetin resmîyyeh", Mu'temeru'l-vâki' ed-dînî fi'l-Ürdün, Amman, 12-13 Aralık 2010. <http://goo.gl/SO4kqt>, (19.01.2014).
- MEHÂSİNE, Muhammed Hüseyin, *Safahât min târihi'l-Ürdün ve hadâratihi*, Amman: Vizaratü's-Sekâfe, 2000.
- ŞAHİN, Osman, *Fetvâ Âdâbı*, Samsun: Ceylan Ofset, 2009.
- ŞEYHÂN, Süleyman Yusuf, "el-Fetvâ fi'l-Ürdün Târihen ve Fıkhen ve Menhecen", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), el-Câmi'atü'l-Ürdüniyye Külliyyetü't-dirâsâti'l-ulyâ, 2008.
- TEMİMÎ, İzeddin Hatib, *Takrîr 'ani'l-iftâ-i'l-'âmm fi Memleketi'l-Ürdüniyyeti'l-Hâşimiyye*, Müdüriyyetü'l-İftâ'l-Ürdüniyye, 1986.
- TİLFÂH, Dayfullah Selim, "el-Fetâvâ ve 'alâkatühâ bi teşrî'i'l-medenî fi'l-Ürdün" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Câmi'atü'l-Kıddis Yusuf Külliyyetü'l-âdâb ve'l-ülümü'l-insâniyye, 1984.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.

_____, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: TTK, 1965.

ZEBİDÎ, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-arûs*, Kahire: el-Matbaatü'l-Hayriyye, h.1306, X.

Mezâmin-u Risâleti'l-'Amman, el-Kıyâdetü'l-'amme li'l-Kuvvâti'l-Musallahati'l-Ürdüniyye: Müdüriyyetü'l-İftâ, Amman: Mektebetü'l-Vataniyye, 2006.

Mecelletü Hedyi'l-İslam (1992), Vizâratu'l-Evkâf el-Ürdüniyye, c. 37.

“Târihu Dâirati'l- İftâ”, (t.y.), <http://www.aliftaa.jo/ShowContent.aspx?Id=39>, (19.01.2014).

Mülakatlar

Abdülkerim el-Hasûne (Ürdün Başmüftüsü), “Ürdün Fetvâ Kurumu'nun Tarihi ve Yöntemi” konulu mülakat, İstanbul 12.03.2014.

Kanunlar

“Kânûnu Darbiyyeti'l-Hidemâti'l-İctim'aiyye”, Nr: 89, Yıl: 1953,

http://www.lob.gov.jo/ui/laws/search_no.jsp?year=1953&no=89, (06.02.2014)

Kanunu'l-İftâ, nr. 60, yıl 2006,

http://www.lob.gov.jo/ui/laws/search_no.jsp?year=2006&no=60, (19.01.2014).

Kanun Mu'addel li Kanuni'l-İftâ, nr. 4, yıl 2009,

http://www.lob.gov.jo/ui/laws/all_modified_law.jsp?no=4&year=2009&law_no=60&law_year=2006, (19.01.2014).

Kanunu'l-Va'z ve'l-İrşâd ve'l-Hitabe ve't-Tedris fi'l-Mesâcid, nr. 7, yıl 1986,

http://www.lob.gov.jo/ui/laws/general_law.jsp?no=7&year=1986&mod=1, (19.01.2014).

Yönetmelikler

Nizâmu'l-Evkâf ve Şu'ûnu'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, Nr: 142, Yıl: 1966,

http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=1966&no=142, (19.01.2014).

Nizâmu'l-İftâ, nr. 17, yıl 1997,

http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=1997&no=17, (19.01.2014).

Nizâm Mu'addel li Nizâmi't-Tanzîmi'l-İdâri li Vizâratu'l-Evkâf ve Şu'ûni'l-

Mukaddesâti'l-İslâmiyye, nr. 20, yıl 1986,

http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/all_modified_bylaw.jsp?no=20&year=1986&bylaw_no=23&bylaw_year=1979, (19.01.2014).

Nizâmu Muvazzaf Dâirati'l- İftâi'l-'Âmm, nr. 2, yıl 2008,

http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=2008&no=2, (19.01.2014).

Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdâri li Dâirati'l-İftâi'l-'âmm, nr. 75, yıl 2007,

http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=2007&no=75, (19.01.2014).

Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdarî li Vizâratî'l-Evkâf ve Şu'ûni'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, Nr: 51,
Yıl: 1971, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/search_no.jsp?year=1971&no=51,
(19.01.2014).

Nizâmu't-Tanzîmi'l-İdarî li Vizâratî'l-Evkâf ve Şu'ûni'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, Nr: 23,
Yıl: 1979, http://www.lob.gov.jo/ui/bylaws/general_bylaw.jsp?no=23&year=1979,
(19.01.2014).

Yönergeler

Ta'îimat Mükâfâti'l-Bâhisîn fi Dâirati'l-İftâ, nr. 4, yıl 1995,
<http://qistas.com/jor/index.php?mod=BS&action=view>, (03.02.2014).